

Przeglądy i komentarze

NOWY UKŁAD O PRZYJAŹNI, WSPÓŁPRACY I POMOCY WZAJEMNEJ MIĘDZY NRD A PRL

W dniach 28 i 29 maja 1977 r. polska delegacja partyjno-rządowa pod przewodnictwem I sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Edwarda Gierka złożyła oficjalną wizytę przyjaźni w Niemieckiej Republice Demokratycznej na zaproszenie Komitetu Centralnego Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności, Rady Państwa i Rady Ministrów Niemieckiej Republiki Demokratycznej. W skład delegacji polskiej wchodziło: I sekretarz KC PZPR — Edward Gierek; członek Biura Politycznego KC PZPR, prezes Rady Ministrów — Piotr Jaroszewicz; członek Biura Politycznego KC PZPR, przewodniczący CRZZ, zastępca przewodniczącego Rady Państwa — Władysław Kruczek; członek Biura Politycznego KC PZPR, wiceprezes Rady Ministrów — Jan Szydłak; prezes NK ZSL, marszałek Sejmu — Stanisław Gucwa; przewodniczący CK SD, zastępca przewodniczącego Rady Państwa — Tadeusz W. Młyńczak; sekretarz KC PZPR — Zdzisław Żandarowski; członek KC PZPR, minister spraw zagranicznych — Emil Wojtaszek; wiceprezes PAN, zastępca przewodniczącego OK FJN — Jan Szczepański; członek KC PZPR, członek Rady Państwa, prezes ZG ZBoWiD — Stanisław Wroński; członek KC PZPR, I sekretarz KW PZPR w Poznaniu — Jerzy Zasada; zastępca członka KC PZPR, przewodniczący Rady Głównej FSZMP — Krzysztof Trębaczewicz; członek KC PZPR, ambasador PRL w NRD — Jerzy Gawrysiak. Ze strony NRD w rozmowach plenarnych udział wzięli: sekretarz generalny KC SED, przewodniczący Rady Państwa NRD — Erich Honecker; członek Biura Politycznego KC SED przewodniczący Rady Ministrów NRD — Willi Stoph; członek Biura Politycznego KC SED, przewodniczący Izby Ludowej NRD — Horst Sindermann; członek Biura Politycznego, sekretarz KC SED — Herman Axen; członek Biura Politycznego, sekretarz KC SED — Günter Mittag; członek Biura Politycznego KC SED, przewodniczący CRZZ — Harry Tisch; zastępca członka Biura Politycznego, sekretarz KC SED — Horst Dohlus; zastępca członka Biura Politycznego KC SED, I sekretarz CR FDJ — Egon Krenz; zastępca członka Biura Politycznego KC SED, I sekretarz Komitetu Okręgowego Cottbus — Werner Walde; przewodniczący Rady Narodowej Frontu Narodowego NRD — Erich Correns; wiceprzewodniczący Rady Państwa, przewodniczący Partii Liberalno-Demokratycznej — Manfred Gerlach; wiceprzewodniczący Rady Państwa, przewodniczący Demokratycznej Partii Chłopskiej — Ernst Goldenbaum; członek KC SED, wicepremier — Gerhard Weiss; członek KC SED, minister spraw zagranicznych — Oskar Fischer; członek KC SED, przewodniczący Komitetu Antyfaszystowskiego Ruchu Oporu — Otto Funke; członek KC SED, I sekretarz Komitetu Okręgowego we Frankfurcie nad Odrą — Hans Joachim Hertwig; członek KC SED, kierownik Wydziału Zagranicznego KC SED — Paul Markowski; zastępca członka KC SED, ambasador NRD w Polsce — Günter Sieber¹. W pierwszym dniu pobytu delegacja polska złożyła wieńce pod Pomnikiem Ofiar Faszyzmu i Militarizmu na Unter den Linden, pod Pomnikiem Żołnierza Polskiego i Niemieckiego Antyfaszysty w parku Friedrichshain oraz pod Pomnikiem — Mauzoleum Bohaterskich Żołnierzy Radzieckich w parku Treptow.

W czasie rozmów plenarnych nastąpiło przekazanie dzieł sztuki odnalezionych

¹ „Trybuna Ludu” z 30 V 1977.

na ziemiach polskich. Były to manuskrypty dzieł Wolfganga Amadeusza Mozarta, Jana Sebastiana Bacha i Ludwiga van Beethovena. Rękopisy te wchodziły w skład zbiorów pruskiej biblioteki państwowej, w latach wojny ukryto je w Książu k/Wałbrzycha i w Krzeszowie k/Kamiennej Góry. Dzieła te zostały przez Polskę uratowane i zabezpieczone a przekazanie ich w ręce prawowitych właścicieli jest — jak stwierdził E. Gierek — „świadectwem serdecznej przyjaźni między narodem Polski a narodem NRD”². Erich Honecker przekazał na ręce delegacji polskiej portret króla Jana III Sobieskiego. Strona polska rozumie proces przekazywania dzieł kultury i sztuki jako wkład w praktyczną realizację postanowień Aktu Końcowego KBWE i w dzieło międzynarodowego uregulowania tego problemu — stwierdził przewodniczący delegacji polskiej E. Gierek³.

Po zakończeniu rozmów plenarnych podpisano w dniu 28 maja 1977 r. nowy Układ o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Niemiecką Republiką Demokratyczną. Podpisy pod tym historycznym dokumentem złożyli, w obecności członków obu delegacji, Edward Gierek i Erich Honecker. Nowy układ zawarty na 25 lat jest aktem o doniosłym znaczeniu dla obu państw i narodów oraz dokumentem prawno-międzynarodowym o dużej wadze dla bezpieczeństwa i pokoju w Europie.

UKŁAD MIĘDZY POLSKĄ RZECZPOSPOLITĄ LUDOWĄ A NIEMIECKĄ REPUBLIKĄ
DEMOKRATYCZNĄ O PRZYJAŹNI, WSPÓŁPRACY I WZAJEMNEJ POMOCY
Podpisany w Berlinie w dniu 28 maja 1977 r.⁴

Polska Rzeczpospolita Ludowa i Niemiecka Republika Demokratyczna, zważywszy, że budowa ustroju socjalistycznego w obu państwach stanowiła historyczny zwrot w życiu ich narodów i doprowadziła do ustanowienia między nimi nierozzerwalnego sojuszu, braterskiej przyjaźni i wszechstronnej współpracy, opartych na zasadach marksizmu-leninizmu i socjalistycznego internacjonalizmu, potwierdzając, że wykonanie przez Niemiecką Republikę Demokratyczną Układu Poczdamskiego oraz zawarcie między Rzeczpospolitą Polską a Niemiecką Republiką Demokratyczną Układu o wytyczeniu ustalonej i istniejącej polsko-niemieckiej granicy państwowej, podpisanego w Zgorzelcu, dnia 6 lipca 1950 r. stanowią kamień węgielny rozwoju braterskiej, dobrosąsiedzkiej współpracy obu państw i narodów,

zdecydowane wszechstronnie rozwijać wzajemne przyjacielskie stosunki z korzyścią dla obu państw i ich narodów oraz w interesie umacniania wspólnoty państw socjalistycznych i zgodnego z jej rozwojem dalszego zbliżania socjalistycznych narodów,

przywiązując, zgodnie z zasadami i celami socjalistycznej polityki zagranicznej, doniosłe znaczenie do współdziałania obu państw na rzecz zapewniania najbardziej sprzyjających warunków międzynarodowych dla budowy ich rozwiniętych społeczeństw socjalistycznych, potwierdzając swą niezłomną wolę ścisłego przestrzegania zobowiązań wynikających z Układu Warszawskiego o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej z dnia 14 maja 1955 r.,

zdecydowane nadal konsekwentnie umacniać jedność i zwartość skupionych we wspólnocie socjalistycznej bratnich, równouprawnionych i suwerennych państw, zapewnić obronę ich terytorialnej integralności i suwerenności przed jakąkolwiek agresją, jak również podkreślając, że utrwalenie i zdecydowana obrona zdobyczy socjalizmu osiągniętych bohaterką walką i pełną poświęcenia pracą robotników, chłopów i inteligencji jest internacjonalistycznym obowiązkiem państw socjalistycznych, kierując się dążeniem do dalszego doskonalenia współpracy politycznej i ideologicznej oraz stałego rozwijania i pogłębiania socjalistycznej integracji gospodarczej,

zdecydowane działać na rzecz dalszego umacniania pokoju i bezpieczeństwa w Europie i w świecie oraz wnieść swój wkład w rozwój owocnej i wzajemnie

² Tamże.

³ Tamże.

⁴ „Trybuna Ludu” z 31 V 1977.

korzystnej współpracy na kontynencie europejskim na podstawie kolektywnie wypracowanych zasad stosunków między państwami o odmiennych ustrojach społecznych,

przeświadczone, że system układów zawartych między państwami socjalistycznymi a państwami kapitalistycznymi i jego dalsza rozbudowa posiadają zasadnicze znaczenie dla zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego oraz nietykalności istniejących w Europie granic, biorąc pod uwagę, że Niemiecka Republika Demokratyczna, jako suwerenne, niepodległe, socjalistyczne państwo stała się pełnoprawnym członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych,

kierując się celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych jak też mając na względzie wspólne dążenie do ich umacniania, mając na uwadze intensywny, zwłaszcza w ostatnich latach rozwój ich wszechstronnej współpracy oraz zamierzając nadal rozwijać traktatowe podstawy wzajemnych stosunków z uwzględnieniem przemian, jakie zaszły w Europie i w świecie, postanowiły zawrzeć niniejszy układ i w tym celu uzgodniły co następuje:

Artykuł 1

Wysokie Umawiające się Strony będą zgodnie z zasadami socjalistycznego internacjonalizmu nadal umacniać i pogłębiać stosunki trwałe, nierozrwalnej przyjaźni i wzajemnej braterskiej pomocy we wszystkich dziedzinach. Będą planowo i konsekwentnie rozwijać wzajemnie korzystną współpracę oraz udzielać sobie wszechstronnej pomocy i poparcia na zasadzie równouprawnienia, poszanowania suwerenności i nieingerowania w wewnętrzne sprawy drugiej strony.

Artykuł 2

Wysokie Umawiające się Strony będą nieustannie działać na rzecz utrwalania bezpieczeństwa europejskiego, którego najważniejszą przesłanką jest nienaruszalność i niezmiennosc granic państwowych ukształtowanych w Europie w wyniku drugiej wojny światowej i powojennego rozwoju, w tym granicy państwowej między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Niemiecką Republiką Demokratyczną na Odrze i Nysie Łużyckiej oraz granicy państwowej między Niemiecką Republiką Demokratyczną a Republiką Federalną Niemiec.

Dają one wyraz swemu zdecydowaniu zapewnienia nietykalności granic w oparciu o zobowiązania wynikające z Układu Warszawskiego o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej z dnia 14 maja 1955 r. Wysokie Umawiające się Strony będą podejmować wszelkie wysiłki w celu stanowczego przeciwdziałania przejawom odwetu, rewizjonizmu i militarizmu jak również próbom naruszania umów międzynarodowych zawartych w celu umocnienia bezpieczeństwa europejskiego.

Artykuł 3

Wysokie Umawiające się Strony będą nadal umacniać ich więzi ideowe i polityczne oraz doskonalić formy ideologicznej i politycznej współpracy.

Będą one konsekwentnie popierać współpracę między organami państwowymi oraz organizacjami politycznymi i społecznymi.

Artykuł 4

Wysokie Umawiające się Strony będą jednoczyć swe wysiłki dla efektywnego wykorzystania materialnych i duchowych potencjałów swych państw i narodów na rzecz budowy ich rozwiniętych społeczeństw socjalistycznych, wnosząc tym samym wkład w umacnianie wspólnoty państw socjalistycznych.

W celu coraz lepszego zaspokajania stale rosnących materialnych i kulturalnych potrzeb obu narodów, będą one planowo rozwijać i pogłębiać w stosunkach dwustronnych oraz w ramach Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej socjalistyczną integrację gospodareczną, w szczególności przez koordynację długofalowych narodowych planów społeczno-gospodarczych, perspektywicznych przedsięwzięć w ważnych dziedzinach gospodarki, nauki i techniki, specjalizację i kooperację produkcji i badań naukowych, współpracę w zakresie ochrony i kształtowania środowiska oraz coraz ściślejsze współdziałanie gospodarek narodowych obu państw.

Artykuł 5

Wysokie Umawiające się Strony będą nadal rozwijać i umacniać współpracę w dziedzinie nauki, kultury, oświaty i szkolnictwa wyższego, literatury i sztuki, prasy, radia i telewizji, filmu, ochrony zdrowia, turystyki, kultury fizycznej i sportu oraz w innych dziedzinach.

Artykuł 6

Wysokie Umawiające się Strony będą popierać rozwój dobrosąsiedzkiej współpracy we wszystkich dziedzinach życia społecznego oraz stałe rozszerzanie bezpo-

średnich stosunków między województwami i okręgami, miastami, organizacjami związków zawodowych, załogami zakładów pracy, szkołami wyższymi.

Będą one nadal stwarzać korzystne warunki dla rozwoju bezpośrednich kontaktów między obywatelami obu państw, przywiązując szczególne znaczenie do umacniania przyjaźni między młodzieżą.

Artykuł 7

Wysokie Umawiające się Strony będą maksymalnie przyczyniać się do pogłębiania przyjaźni i dalszego rozwijania braterskich stosunków między państwami wspólnoty socjalistycznej we wszystkich dziedzinach, jak również będą nadal wносить swój wkład na rzecz umacniania ich jedności i siły, utrwalania i obrony ich historycznych osiągnięć w budowie socjalizmu oraz zapewnienia ich bezpieczeństwa i niezależności.

Artykuł 8

Wysokie Umawiające się Strony będą także w przyszłości konsekwentnie współdziałać na rzecz realizacji zasad pokojowego współistnienia państw o odmiennych ustrojach społecznych, rozszerzania i pogłębiania procesu odprężenia w stosunkach międzynarodowych oraz aktywnie przyczyniać się do ostatecznego wyeliminowania wojny z życia narodów. Będą one podejmować wszelkie wysiłki w celu obrony i umacniania pokoju i bezpieczeństwa narodów wobec poczynań agresywnych sił imperializmu i na rzecz powszechnego przestrzegania zakazu użycia siły lub groźby jej użycia w stosunkach międzynarodowych, zaprzestania wyścigu zbrojeń i doprowadzenia do powszechnego i całkowitego rozbrojenia.

Będą one popierać wysiłki państw wyzwolonych spod kolonialnego ucisku zmierzające do umocnienia ich niepodległości i suwerenności oraz przyczyniać się do ostatecznej likwidacji kolonializmu we wszystkich jego formach i przejawach.

Artykuł 9

Zgodnie z Porozumieniem Czterostronnym z dnia 3 września 1971 r. Wysokie Umawiające się Strony będą utrzymywać i rozwijać swoje powiązania z Berlinem Zachodnim, uwzględniając, że nie jest on częścią składową Republiki Federalnej Niemiec i także nadal nie będzie przez nią rządzony.

Artykuł 10

W przypadku zbrojnej napaści jakiegokolwiek państwa lub jakiejkolwiek grupy państw na jedną z Wysokich Umawiających się Stron, druga Wysoka Umawiająca się Strona będzie traktowała to jako napad na nią samą i udzieli jej niezwłocznie wszelkiej pomocy, włącznie z wojskową oraz poprze ją wszystkimi stojącymi do swojej dyspozycji środkami w wykonaniu prawa do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, zgodnie z artykułem 51 Karty Narodów Zjednoczonych.

Wysokie Umawiające się Strony będą przy tym działać stosownie do postanowień Karty Narodów Zjednoczonych i powiadomią niezwłocznie o podjętych krokach Radę Bezpieczeństwa.

Artykuł 11

Wysokie Umawiające się Strony będą nadal wносить swój wkład do działalności Organizacji Narodów Zjednoczonych, przywiązując szczególne znaczenie do umacniania pokoju i bezpieczeństwa zgodnie z celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 12

Wysokie Umawiające się Strony będą się wzajemnie informować o ważnych problemach międzynarodowych oraz przeprowadzać konsultacje w celu zapewnienia uzgodnionego działania uwzględniającego interesy obu państw.

Artykuł 13

Układ niniejszy podlega ratyfikacji i wejdzie w życie w dniu wymiany dokumentów ratyfikacyjnych, która zostanie dokonana w Warszawie.

Artykuł 14

Układ niniejszy zawarty jest na okres 25 lat. Będzie on automatycznie przedłużany na kolejne okresy dziesięcioletnie, jeśli żadna z Wysokich Umawiających się Stron nie wyrazi w drodze notyfikacji, na dwanaście miesięcy przed upływem danego okresu, woli jego wypowiedzenia.

Sporządzono w Berlinie, dnia 28 maja 1977 r. w dwóch egzemplarzach, każdy w językach polskim i niemieckim, przy czym oba teksty mają jednakową moc.

W imieniu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej układ podpisał Edward Gierek,

w imieniu Niemieckiej Republiki Demokratycznej podpis pod układem złożył Erich Honecker.

Układ ten — zgodny z jakościowo wyższym poziomem stosunków dwustronnych PRL-NRD — ma fundamentalne znaczenie dla dalszego rozwoju stosunków między naszymi państwami i stanowi ważny element integracji państw socjalistycznych. Podpisany został, aby — jak stwierdził E. Gierek — „wspólnie umocnić związki między naszymi krajami i narodami, aby nakreślić nowe perspektywy wszechstronnej i obopólnie korzystnej współpracy, oraz zacieśnić nasze współdziałanie dla dobra sprawy socjalizmu i pokoju”⁵.

W czasie pobytu polskiej delegacji partyjno-rządowej w Niemieckiej Republice Demokratycznej odbyło się we Frankfurcie nad Odrą trzydniowe spotkanie przyjaźni młodzieży Polski i NRD. Udział w tym spotkaniu wzięło ponad sto tysięcy członków Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej i *Freie Deutsche Jugend*.

„Młodzież naszych krajów powita z zadowoleniem ten nowy układ i uzna go za swą własną sprawę — stwierdził E. Honecker — a jego najważniejszym celem jest stałe zbliżanie naszych socjalistycznych narodów. Stawia on przed młodzieżą szczytne, ambitne i odpowiedzialne zadania”⁶. Spotkanie młodzieży reprezentującej FSZMP i *FDJ* rozpoczęło się w sobotę 28 maja 1977 r. manifestacją przyjaźni na moście łączącym Frankfurt nad Odrą i Słubice. Po tym symbolicznym spotkaniu odbył się wiec młodzieży oraz zaczęła się cała seria imprez przygotowanych przez gospodarzy. Działalność swą rozpoczął „Klub Przyjaźni” będący miejscem wystaw, seminariów, dyskusji, wymiany doświadczeń i przyjacielskich spotkań obu delegacji. Zorganizowano liczne wystawy obrazujące życie i działalność młodzieży polskiej. Jej twórcze osiągnięcia eksponowano na przeglądzie prac artystycznych i fotogramów. Liczne imprezy odbywały się także w ramach trzydniowego „święta młodych socjalistycznych twórców”. Początek temu dał koncert festiwalowej orkiestry symfonicznej PRL i NRD, dalej dyskutowano o organizacjach młodzieżowych, o ruchu artystycznym w Polsce; swój dorobek prezentowali młodzi plastycy, aktorzy, filmowcy, muzycy i kompozytorzy. Miały też miejsce spotkania dwustronne reprezentantów organizacji młodzieżowych miast, które łączy wieloletnia współpraca oraz spotkania delegatów ze znanymi sportowcami i trenerami. W sumie odbyło się ok. 300 różnych imprez politycznych, kulturalnych i sportowych.

Kulminacyjnym punktem trzydniowego spotkania przyjaźni młodzieży Polski i NRD była wspólna manifestacja członków Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej i *Freie Deutsche Jugend* w niedzielę, dnia 29 maja, z udziałem E. Gierka i E. Honeckera oraz członków delegacji partyjno-państwowych Polski i NRD.

W imieniu młodzieży obu państw biorącej udział w manifestacji przyjaźni, przedstawiciele FSZMP i *FDJ* odczytali deklarację, stwierdzając, że „młode pokolenie PRL i NRD w poczuciu współodpowiedzialności za rozwój socjalistycznego budownictwa w naszych krajach wyraża zdecydowaną wolę konsekwentnej realizacji Układu o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej zawartego między PRL i NRD”⁷. Przedstawiciele młodzieży Polski i NRD złożyli wieńce i wiązanki kwiatów pod pomnikami: żołnierzy radzieckich w Seelow, żołnierzy I Armii Wojska Polskiego we Wriezen oraz pod pomnikami niemieckich antyfaszystów w Lieberose.

Układ Polska—NRD spotkał się z nieprzychylnym przyjęciem w RFN, szczególnie

⁵ „Trybuna Ludu” z 30 V 1977.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

ze strony opozycji chadeckiej. Rzecznik grupy parlamentarnej CDU/CSU do spraw polityki zagranicznej, Werner Marx, stwierdził z niezadowolaniem, że „Polska nie akceptuje reprezentowania na zewnątrz interesów Berlina Zachodniego przez Bonn”⁸. Rzecznik partii chadeckich wyznawał też teorię ustalenia ostatecznych granic w Europie w układzie pokojowym dla całych Niemiec.

Stąd stwierdzenie, że układ PRL—NRD nie służy interesom Republiki Federalnej Niemiec potwierdzając granice ukształtowane w Europie po II wojnie światowej, a więc również granice między państwami niemieckimi oraz granicę na Odrze i Nysie Łużyckiej.

Jacek Murkowski

XXV ZJAZD FEDERALNY CDU W DÜSSELDORFIE

XXV zjazd federalny CDU odbywał się w dniach 7-9 marca 1977 r. w Düsseldorfie. Stolica Północnej Nadrenii-Westfalii była tym samym już po raz trzeci miejscem chadeckiego zjazdu partyjnego. Każde spotkanie miało w zamierzeniu organizatorów szczególne znaczenie, nie tylko dla rozwoju organizacyjnego partii, ale i życia społeczno-politycznego RFN.

Spełniło się to w pewnym stopniu jedynie na pierwszym zjeździe w 1965 r., kiedy przyjęto koncepcje Ludwiga Erharda na temat tzw. społecznej gospodarki rynkowej (*Soziale Marktwirtschaft*) jako centralny punkt programu działania rządzącej wówczas CDU, i nazwano je skrótowo „düsseldorfskimi myślami przewodnimi” (*Düsseldorfer Leitsätze*).

Nie upamiętnił się w podobny sposób w historii CDU zjazd w styczniu 1971 r., kiedy to ówczesny przewodniczący partii Kurt Georg Kiesinger ostro skrytykował rząd Brandta/Scheela, a zwłaszcza jego politykę wschodnią, układy z ZSRR i PRL i w ten sposób rozpoczął generalną ofensywę o przejęcie władzy w RFN po wyborach w 1973 r. Cel ten — jak wiadomo — nie został osiągnięty.

Nie powiodło się to również w wyborach z 3 października 1976 r., jakkolwiek CDU/CSU uzyskały wówczas łącznie 48,6% głosów i stały się najsilniejszą frakcją w zachodnioniemieckim Bundestagu, wystawiając m. in. jego przewodniczącą. Do absolutnej większości i przejęcia rządów zabrakło jednak poparcia około 300 tys. wyborców. Uczucie zawodu wzmocniła decyzja siostrzanej partii CSU, która uchwaliła podjętą dnia 19 listopada 1976 r. w Wildbad Kreuth wypowiedziała parlamentarną wspólnotę frakcyjną. Przywrócono ją dopiero po dramatycznych zabiegach dosłownie w przeddzień pierwszego posiedzenia Bundestagu ósmej kadencji¹.

Wzajemny stosunek obu zachodnioniemieckich partii chadeckich, i zobowiązujące do wspólnej strategii wyborczej dokumenty z 12 grudnia 1976 r. o przywróceniu wspólnoty frakcyjnej, zaważyły w sposób decydujący nad przebiegiem federalnego zjazdu CDU w marcu 1977 r. w Düsseldorfie. Głównym jego hasłem, uwidocznionym także na sali obrad ponad stołem przydzielonym i powielanym na drukach propagandowych było motto: „Nasza odpowiedzialność za Niemcy” (*Unsere Verantwortung für Deutschland*), przy czym z licznych oświadczeń nie wynikało bynajmniej, iż chodzi w tym przypadku jedynie o RFN. Przypuszczenia te potwierdziła przede wszystkim dyskusja w czasie drugiego dnia obrad.

⁸ „Trybuna Ludu” z 2 VI 1977.

¹ Por. J. Sobczak, *Kwestia wspólnoty frakcyjnej zachodnioniemieckich partii chadeckich*. „Przegląd Zachodni” nr 1/1977.